

**Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди**

МІЩЕНКО Ольга Анатоліївна

УДК 373.51:004

**РОЗВИТОК МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В
ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ**

13.00.09 – теорія навчання

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Харків – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Попова Олена Володимирівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди,
професор кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Кузьменко Василь Васильович,
Південноукраїнський регіональний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів,
(м. Херсон), завідувач кафедри
педагогіки і психології;

кандидат педагогічних наук, доцент
Беляєв Сергій Борисович,
Харківський гуманітарно-педагогічний
інститут, завідувач кафедри
педагогіки і психології.

Захист відбудеться «25» листопада 2010 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди за адресою: вул. Артема, 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди за адресою: вул. Блюхера, 2, ауд. 214-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розісланий «23» жовтня 2010 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.А. Штефан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Глибокі соціально-політичні, духовні й економічні зрушення, які відбуваються в суверенній, демократичній Україні, вимагають удосконалення навчального процесу шляхом його модернізації, що передбачає забезпечення оволодіння учнями системою знань, загальнонавчальних умінь і навичок; виховання активного ставлення школярів до навчання, розвиток їхніх інтелектуальних і творчих здібностей, здатності до життєдіяльності в інформаційному просторі. Вирішення цих завдань сучасні педагоги пов'язують із мультимедійними засобами навчання, використання яких сприяє інтенсифікації всіх рівнів навчального процесу, стимуляції пізнавальних інтересів школярів, системній інтеграції предметних галузей знань; забезпечує кожній дитині власну траєкторію освіти; оптимізує розкриття творчого потенціалу учнів, їхніх здібностей до комунікативних дій; активізує розвиток умінь експериментально-дослідної діяльності та культури навчальної діяльності, формування інформаційної культури школярів.

Тож упровадження мультимедійних засобів у навчальний процес школи відповідає реаліям науково-технічного й соціального розвитку нашої країни й здатне забезпечити більш комплексну реалізацію на практиці положень «Національної доктрини розвитку освіти», Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), Закону України «Про освіту», «Концепції загальної середньої освіти» тощо.

Пошуки шляхів наукового розв'язання проблеми підвищення ефективності запровадження в навчальний процес мультимедійних засобів зумовлюють об'єктивну потребу вивчення, переосмислення історико-педагогічного досвіду минулого й опанування ним в інтересах сучасності й майбутнього. Особливо цінним у цьому контексті є період другої половини ХХ століття, позначений вагомими здобутками в галузі розв'язання зазначеної проблеми.

Аналіз науково-педагогічних джерел дає підстави стверджувати, що останнім часом значно підвищився інтерес вітчизняних і зарубіжних учених до питань використання мультимедійних засобів у навчальному процесі. Зокрема наукове обґрунтування ефективності навчального процесу з використанням мультимедійних засобів запропоновано в працях В. Євдокимова, Ю. Єгорової, І. Захарової, Н. Іщук, Н. Клемешової, Л. Коношевського, В. Кузьменка, Д. Матроса, Т. Піскунової, О. Співаковського, П. Бьорнса (P. Burns), Р. Ворзела (R. Worzel), Дж. О'Нейл (J. O'Neil), Л. Сейтлера (L. Saettler), Р. Харта (R. Hart), Дж. Чемберса (J. Chambers). Психологічні основи використання мультимедійних засобів навчання висвітлено в працях В. Ляудіс, Н. Тализіної, О. Тихомирова, І. Демакової, Дж. Бьорстона (J. Burston), Б. Гаваліса (B. Gavalis), Д. Ейонда (D. Ayound), Н. Елліса (N. Ellis), Дж. Еслінга (J. Esling), Н. Віннера та інших. Важливі аспекти щодо використання комп'ютерної техніки в навчальному процесі на різних предметах шкільного циклу (хімії (С. Каяліна); історії (А. Форменко); фізики (О. Мартинюк, В. Муляр, А. Сільвейстр); алгебри (Т. Зайцева); геометрії (М. Ковальчук); музики (О. Чайковська) висвітлено

в дисертаційних дослідженнях. Проблемі підготовки майбутніх учителів до використання мультимедійних засобів у навчальному процесі присвячено праці Т. Бабенко, І. Богданової, В. Гриценко, М. Жалдака, О. Іваницького, Ю. Казакова, І. Косенко, Л. Панченко, О. Співаковського, О. Трофимова, О. Шиман та інших.

Водночас аналіз праць вітчизняних і зарубіжних учених свідчить про те, що на сьогодні відсутнє цілісне історико-педагогічне дослідження проблеми розвитку мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі, у якому були б схарактеризовані особливості розвитку мультимедійних засобів навчання в період другої половини ХХ століття, визначено етапи й тенденції цього процесу, узагальнено теоретичний і практичний доробок дослідників із цієї проблеми.

Актуальність і доцільність наукового осмислення зазначеної проблеми посилюється низкою виявлених у процесі дослідження суперечностей, зокрема:

- між зростаючими вимогами до модернізації сучасної шкільної освіти на основі широкого використання мультимедійних засобів навчання та незадовільним рівнем їх реалізації в сучасній школі;

- між дидактичними можливостями мультимедійних засобів навчання й відсутністю обґрунтованих науково-практичних рекомендацій щодо їх застосування;

- між накопиченим історико-педагогічним досвідом використання мультимедійних засобів навчання й відсутністю науково-методичного забезпечення його впровадження в навчальний процес сучасної школи.

Таким чином, теоретичне значення й практична важливість проблеми впровадження мультимедійних засобів у навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів на нинішньому етапі, необхідність подолання виявлених суперечностей, а також недостатня наукова розробленість означеної проблеми визначили вибір теми дослідження **«Розвиток мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складником комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, що виконується за проблемою «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (РК № 1 – 200199U004104). Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 1 від 23.02.2007) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 8 від 30.10.2007).

Мета дослідження – вивчити й узагальнити теорію, проаналізувати й систематизувати досвід застосування мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі України в другій половині ХХ ст. для подальшого удосконалення й модернізації навчального процесу.

Для досягнення мети в дослідженні були визначені такі **завдання**:

1. Виявити витoki ідей використання мультимедійних засобів навчання у світовій педагогічній думці та передумови використання цих засобів у загальноосвітній школі України в другій половині ХХ століття.

2. Науково обґрунтувати етапи розвитку мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі України в означених хронологічних межах.

3. Схарактеризувати досвід застосування мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі України в досліджуваній період.

4. Окреслити перспективи розвитку та напрями творчого використання набутих у сфері використання мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі за сучасних умов.

Об'єкт дослідження – навчальний процес у загальноосвітній школі.

Предмет дослідження – теорія й практика використання мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі України в другій половині ХХ століття.

Методи дослідження. З метою розв'язання визначених науково-пошукових завдань і реалізації мети дослідження було використано такі взаємодоповнюючі методи: *метод порівняльно-історичного аналізу джерел і матеріалів* (монографічних досліджень, науково-методичної літератури, публікацій у періодичних виданнях тощо), який забезпечив виявлення тенденцій розвитку мультимедійних засобів навчання; *хронологічний метод*, що дав змогу розглядати розв'язання проблеми використання мультимедійних засобів навчання в динаміці й часовій послідовності; *метод теоретичного узагальнення*, який сприяв формуванню загальних висновків та обґрунтуванню практичних рекомендацій; *метод періодизації*, застосований із метою розкриття теоретичних аспектів досліджуваної проблеми, порівняння й зіставлення подій, явищ, відомостей, фактів; *емпіричний метод*, використаний під час збирання та накопичення інформації з теми дослідження, зокрема під час вивчення шкільної документації та законодавства в галузі середньої освіти України.

Джерельну базу дослідження становлять нормативно-правові документи: збірники постанов і розпоряджень Міністерства народної освіти («Собрание постановлений правительства СССР») акти, постанови й розпорядження уряду з питань освіти; матеріали з'їздів, конференцій, нарад із питань освіти; навчально-методична документація педагогічних навчальних закладів – загальноосвітніх шкіл України; педагогічні періодичні видання досліджуваного періоду «Педагогика», «Радянська освіта», «Радянська Україна», «Радянська школа», «Рідна школа», «Комп'ютер у школі та сім'ї», «Освіта України»; монографії, дисертації, автореферати; сучасна науково-педагогічна періодика, збірники наукових праць із загальної педагогіки й історії педагогіки; довідково-педагогічна література. У процесі роботи над дисертацією використано також накази, розпорядження, постанови й інші нормативно-правові документи Міністерства народної освіти, які регулювали діяльність загальноосвітніх закладів освіти України досліджуваного періоду.

Цінний фактичний матеріал зібрано в ході опрацювання матеріалів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДА

ВОВУ України), фонд 166 «Міністерство народної освіти України»; Державного архіву Харківської області, фонд 820 «Отдел народного образования Харьковского облисполкома советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов г. Харьков», фонд 3858 «Исполнительный комитет Харьковского областного Совета депутатов трудящихся (облисполком)», фонд 4695 «Отдел народного образования Харьковского облисполкома (1943 – 1973 гг.)», фонд 5231 «Статистическое управление Харьковской области»).

У процесі наукового пошуку використовувалися також матеріали Харківської державної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка, бібліотеки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, бібліотеки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Центральної наукової бібліотеки НАН України імені В. Вернадського, наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (м. Київ).

Хронологічні межі дослідження охоплюють другу половину ХХ століття, яка характеризується активізацією уваги науковців до теорії та практики використання мультимедійних засобів навчання, вивчення можливостей їх застосування з метою підвищення ефективності навчального процесу. За *нижню межу* взято середину 50-х рр. ХХ ст., коли відбувалося відродження повоєнної економіки й науки, що позначилося на реформуванні системи середньої освіти, важливим складником якого стало впровадження комплексу аудіовізуальних засобів навчання в загальноосвітній школі. За *верхню межу* – 90-ті рр. ХХ ст., коли почав спостерігатися процес стрімкого розвитку науки й техніки, що зумовило необхідність модернізації навчального процесу в загальноосвітній школі на основі розробки й широкого впровадження інформаційних педагогічних технологій. У свою чергу ці чинники сприяли активізації наукової розробки нових концептуально-методичних засад використання мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що в ньому *вперше*:

- здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз розвитку мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі у визначених хронологічних межах;
- обґрунтовано етапи розвитку ідей використання мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі другої половини ХХ століття (друга половина 50-х – 60-ті рр. ХХ ст. – етап постановки питань застосування аудіовізуальних засобів навчання в загальноосвітній школі як педагогічної проблеми; 70-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст. – етап інтенсифікації вивчення теоретичних питань мультимедійних засобів навчання, комплексного використання різних видів мультимедійних засобів навчання і перших спроб застосування в загальноосвітній школі комп'ютерної техніки; друга половина 80-х – 90-ті рр. ХХ ст. – етап обґрунтування науково-методичних засад використання в загальноосвітній школі мультимедійних засобів навчання, який був пов'язаний із поширенням запровадження в шкільну практику мультимедійних засобів навчання нового покоління (комп'ютерів) з урахуванням особливостей соціально-

політичного, економічного й культурного розвитку країни, державної освітньої політики; досягнень науково-технічного прогресу; психолого-педагогічних вимог до використання мультимедійних засобів навчання;

- узагальнено досвід використання мультимедійних засобів навчання в шкільній практиці досліджуваного періоду в процесі вивчення шкільних предметів (природничо-математичного й гуманітарного циклів; трудового навчання), а також під час різноманітної позакласної й позашкільної роботи школярів (гуртки, факультативи, екскурсії);

- визначено перспективи подальшого розвитку мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі: забезпечення матеріальної та науково-методичної бази для використання мультимедійних засобів навчання (оновлення обладнання комп'ютерних класів і кабінетів, що буде спроможним забезпечити використання інноваційних інформаційних технологій; розробка електронних підручників, комп'ютерних навчальних програм і методичних рекомендацій для вчителів щодо використання мультимедійних засобів навчання); дотримання обґрунтованих у сучасній педагогіці вимог до використання мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі (психологічних, педагогічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних) та подальше їх удосконалення; створення якісно нових умов для реалізації творчого потенціалу учнів завдяки доступу до електронних бібліотек, навчальних, наукових та інших культурно та соціально значущих ресурсів мережі Інтернет; підвищення кваліфікації вчителів шляхом проведення проблемно-тематичних курсів із питань використання мультимедійних засобів навчання в процесі викладання окремих шкільних предметів (надання методичної допомоги з питань упровадження й апробації мультимедійних засобів у навчальний процес загальноосвітніх шкіл; проведення конференцій, тренінгів, семінарів на базі як науково-методичних інститутів післядипломної освіти, так і шкіл передового педагогічного досвіду).

Уточнено визначення суті мультимедійних засобів навчання як поєднання різних засобів комунікації, різних медіа, тобто як сукупність аудіовізуальних засобів (текстів, телебачення, аудіо- й відеопродукції, комп'ютерних технологій тощо), які дозволяють гнучко керувати потоками різної інформації.

Конкретизовано передумови розвитку мультимедійних засобів навчання у загальноосвітній школі другої половини ХХ століття (винайдення «чарівного ліхтаря», фотографії, телеграфу, телефону, радіо та кінематографу; багатофункціональних обчислювальних машин).

Подальшого розвитку набули ідеї щодо організаційно-педагогічної зумовленості становлення й удосконалення теорії та практики використання мультимедійних засобів навчання (модернізація матеріально-технічної бази та науково-методичного забезпечення запровадження мультимедійних засобів навчання у шкільну практику; уточнення педагогічних, психологічних та ергономічних вимог щодо використання мультимедійних засобів у навчальному процесі; удосконалення підготовки педагогічних кадрів для використання мультимедійних засобів у навчальному процесі загальноосвітньої школи).

У науковий обіг уведено маловідомі архівні матеріали (усього використано 13 архівних джерел), документи, факти, що розширюють уявлення про історію й можливості застосування мультимедійних засобів навчання школярів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в *розробці* на основі матеріалів дисертаційного дослідження спецкурсу «Розвиток теорії та практики використання мультимедійних засобів навчання» для студентів педагогічних ВНЗ III – IV рівнів акредитації.

Результати дослідження *впроваджено* в навчальний процес Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка № 07 – 814 від 23.12.2009), Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (довідка № 5322/01-37/19 від 21.12.2009), Харківського гуманітарно-педагогічного інституту (довідка № 01-12/73 від 17.03.2010).

Теоретичними положеннями й висновками дисертації *можна послуговуватися* під час читання лекцій із курсів «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Порівняльна педагогіка», спецкурсів із зарубіжної педагогіки, при розробці методичних рекомендацій і навчальних посібників, під час здійснення керівництва курсовими, магістерськими й дипломними роботами студентів з історії педагогіки та загальної педагогіки в педагогічних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, під час написання посібників, навчально-методичної літератури, створення підручників із педагогіки й історії педагогіки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; міжнародних і регіональних науково-практичних конференціях: «Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2009» (Прага, 2009); «Научни дни» (Софія, 2008); «Evropská věda XXI století – 2008» (Прага, 2008); «Гуманізм та освіта» (Вінниця, 2006); «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 2006), а також на наукових конференціях викладачів та аспірантів кафедри загальної педагогіки (Харків, 2007, 2008).

Вірогідність та аргументованість результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю його теоретичних положень; використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, що є адекватними предмету, об'єкту, меті й завданням роботи, системним аналізом теоретичного матеріалу, законодавчих актів і навчально-методичних документів загальноосвітніх навчальних закладів України, вивченням англомовних джерел, широкою апробацією результатів дослідження.

Публікації. Зміст та основні результати дослідження відображено в 14 одноосібних публікаціях автора, серед яких: 7 – статті в провідних наукових фахових виданнях; 7 – статті й тези в збірниках матеріалів конференцій.

Структура роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу та двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 243 сторінки, з них 164 сторінки основного тексту, список використаної літератури налічує 408 найменувань (із них 69 – іноземною мовою). Дисертація містить 6 таблиць, 11 рисунків і 10 додатків на 39 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність вивчення обраної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення здобутих результатів, окреслено хронологічні межі та схарактеризовано джерельну базу, відображено форми апробації результатів дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні питання використання мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі в другій половині ХХ століття»** на підставі аналізу широкого спектру науково-педагогічних джерел з'ясовано суть поняття «мультимедійні засоби навчання» (МЗН), схарактеризовано види та функції МЗН, подано їх класифікацію в педагогічній науці; окреслено витоки ідеї застосування МЗН у загальноосвітній школі у світовій педагогічній думці, визначено етапи розвитку ідеї використання МЗН у загальноосвітній школі України досліджуваного періоду.

Установлено, що за етимологічним походженням дефініція «мультимедійні засоби навчання» пов'язана із терміном «мультимедіа» (від лат. «multi» – «багато», «більше ніж один»; «media» – «засоби комунікації»), який з'явився в 70-х роках ХХ століття й визначався як цілеспрямовано дібраний комплекс дидактичних матеріалів, що становлять необхідні та суттєві елементи занять.

На підставі вивчення наукової літератури з проблеми дослідження, довідкових джерел з'ясовано, що єдиного підходу до визначення поняття «мультимедійні засоби навчання» в сучасній науці не існує. Чимало науковців (М. Бухаркіна, Г. Кравцова, Л. Кравцов, Ю. Машбиць, О. Пушкар, Я. Романенко та інші) пов'язують МЗН винятково з комп'ютерною технікою. Це зумовлене тим, що з розвитком комп'ютерних технологій програмісти стали використовувати термін «мультимедіа» для визначення комп'ютерних програм і продуктів, які містять у собі звук, графічне зображення й відео так само, як і текст. Проте такий підхід звужує суть цього поняття.

На основі узагальнення різних поглядів учених (Г. Кедрович, П. Коллін, О. Осін та інші) у дисертації *мультимедійні засоби навчання* визначено як поєднання різних засобів комунікації, різних медіа, тобто як сукупність аудіовізуальних засобів (текстів, телебачення, аудіо- й відеопродукції, комп'ютерних технологій тощо), які дозволяють гнучко керувати потоками різної інформації. Отже, МЗН забезпечують різні види навчальної діяльності, що базуються на комплексному використанні різних типів інформаційних процесів.

У дисертації доведено, що МЗН є різновидом технічних засобів навчання. Важливою відмінністю МЗН від звичайних технічних засобів навчання є інтерактив, під яким розуміють бінарні взаємодії (почергове «висловлювання» від видачі інформації до спричиненої дії).

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що досліджуваний феномен має давнє історичне коріння, яке слід шукати у витоках проблеми наочності, адже МЗН є потужним засобом унаочнення процесу навчання через те, що вони можуть

виступати як засоби ілюстрації навчального матеріалу, джерело нових знань і уявлень про об'єкти тощо. Постановці проблематики, пов'язаної з МЗН, у світовій педагогічній думці сприяли погляди античних філософів (Марк Фабій Квінтіліан, Демокрит та інші), мислителів, діячів доби Відродження (М. Монтень, Ф. Рабле, Е. Роттердамський та інші) щодо провідної ролі відчуттів у процесі пізнання навколишнього світу, усебічна розробка філософами, педагогами Нового часу різних аспектів проблеми наочності в навчанні (А. Дістервег, Я. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці та інші). У контексті дослідження особливо слід відзначити роль Я. Коменського, який уперше у світовій педагогіці сформулював «золоте правило дидактики», обґрунтував принцип поєднання назв речей із їх зображенням.

Значний унесок у розвиток поглядів на наочність і технічні засоби навчання зроблено вітчизняними вченими, педагогами ХІХ – першої половини ХХ століття (М. Бунаков, В. Вахтеров, В. Водовозов, П. Каптерев, П. Лесгафт, Д. Семенов, К. Ушинський), чиї ідеї стали підґрунтям для створення нової концепції МЗН, у якій застосування кіно, радіо, фотографії й діапроекції розглядалось у взаємозв'язку з процесом навчання.

У процесі наукового пошуку встановлено, що важливою передумовою для розвитку педагогічних ідей щодо впровадження мультимедійних засобів у навчальний процес, став винахід голландським ученим Христіаном Гюйгенсом «чарівного ліхтаря» (1690 р.), який був значущим етапом в історії розвитку кінематографа та визначався багатьма як технологічна революція в освіті. Подальший розвиток МЗН був зумовлений: 1) технічною революцією кінця ХІХ століття, яка ознаменувалася такими винаходами, як фотографія (1879 р.), телеграф (1832 р.), телефон (1876 р.), радіо та кінематограф (1895 р.); 2) створенням наприкінці 30-х – на початку 40-х рр. ХХ ст. багатофункціональних обчислювальних машин.

З урахуванням особливостей соціально-політичного, економічного й культурного розвитку країни, державної освітньої політики; досягнень науково-технічного прогресу; психолого-педагогічних вимог до застосування МЗН виділено три *етапи розвитку проблеми використання мультимедійних засобів навчання* у вітчизняній педагогіці досліджуваного періоду, які частково збігаються із загальною періодизацією розвитку педагогічної думки в Україні, науково обґрунтованою О. Сухомлинською.

Перший етап (друга половина 50-х – 60-ті рр. ХХ ст.) у дослідженні визначено як етап постановки питань застосування аудіовізуальних засобів навчання в загальноосвітній школі як педагогічної проблеми.

З'ясовано, що на цьому етапі розв'язанню досліджуваної проблеми сприяло прийняття нормативно-правових актів (накази «Про поліпшення кінообслуговування учнів шкіл, студентів педагогічних вузів і слухачів педагогічних училищ УРСР» (1954 р.), «Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи» (1966 р.), а також покращення матеріально-технічної бази шкіл, що зумовило можливість більш широкого використання

мультимедійних засобів (кіно, діафільми, традиційна наочність) у навчальному процесі.

Крім того, встановлено, що в цей час, не зважаючи на інтенсивне впровадження нової техніки (навчальні діафільми, навчальне кіно, грамзаписи) у навчальний процес школи, питання використання аудіовізуальних засобів навчання в педагогічній науці не були предметом спеціального дослідження. Лише окремі аспекти цієї проблеми порушувались у статтях у науково-методичних журналах («Педагогика», «Радянська школа», «Иностранные языки в школе», «Математика в школе», «Физика в школе», «География в школе» тощо), де зокрема містилися описи досвіду окремих учителів щодо застосування ними аудіовізуальних засобів у навчальному процесі. Відсутність фундаментальних теоретичних розробок у вітчизняній педагогіці була зумовлена тим, що практика шкіл ще не вимагала цього нагально, оскільки в багатьох загальноосвітніх закладах аудіовізуальні засоби навчання, які б відповідали тогочасному розвитку техніки, були або відсутні, або тільки починали впроваджуватися.

У зв'язку з тим, що обсяг навчальної інформації щодо різних навчальних предметів дедалі розширювався, а час на засвоєння їх був обмежений, у 60-х роках постало як невідкладне завдання пошуку шляхів підвищення продуктивності навчальної праці як учителя, так і учнів. Діяльність у цьому напрямі привела вітчизняних учених, педагогів (Л. Андропова, В. Беспалько, П. Гальперін, О. Довгяло, Л. Ланда, М. Розенберг, Ю. Соколовський, Н. Тализіна, В. Шмогун та інші) до висновку, що успішному розв'язанню цієї проблеми значною мірою сприятиме впровадження в навчальний процес загальноосвітніх шкіл навчальних машин, використання яких стало б логічним продовженням нових напрямів як у навчанні (програмоване навчання, стандартизований контроль знань, наукова організація праці в школі), так і в методах дослідження процесу навчання (застосування математичної статистики, моделей навчання тощо). Такий висновок впливав також і з логіки розвитку обчислювальної техніки, яка розширювала можливості МЗН і сприяла їх удосконаленню.

Розвиток ідей використання в освітньому процесі навчальних машин також був зумовлений усвідомленням науковцями неможливості забезпечення окремими видами МЗН оперативного зворотного зв'язку. Щоправда, з огляду на те, що дидактичні можливості машин на той час були досить обмеженими, їх застосування зводилося здебільшого лише до індивідуального тренування учнів, що не давало бажаного результату. Пошуки можливостей більш ефективного використання навчаючих машин привели до формування ідеї про доцільність об'єднання навчальних машин в автоматизовані класи, які завдяки наявності прямого й зворотного зв'язку через пульт учителя допомогли б зробити процес навчання більш ефективним і динамічним.

Другий етап (70-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.) представлено як етап інтенсифікації вивчення теоретичних питань мультимедійних засобів навчання, комплексного використання різних видів мультимедійних засобів навчання і перших спроб застосування в загальноосвітній школі комп'ютерної техніки.

Установлено, що на цьому етапі були створені задовільні передумови для широкого й систематичного комплексного використання мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі. Цьому сприяло прийняття постанов «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді і дальший розвиток загальноосвітньої школи» (1972 р.), «Про заходи з подальшого зміцнення навчально-матеріальної бази загальноосвітніх шкіл для поліпшення трудового навчання учнів» (1978 р.), інструкції «Про умови передачі школам старих телевізорів, прийнятих у населення» (1972 р.), рішення «Про організацію прийому навчальних телевізійних передач на уроках у школах Української РСР та поліпшення їх якості» (1975 р.), положення «Про навчальні телевізійні передачі для загальноосвітніх шкіл Української РСР» (1975 р.), а також створення в школах навчально-демонстраційних кабінетів.

Аналіз вітчизняних науково-педагогічних джерел (Т. Напримерова, Л. Прессман, В. Сичов, Т. Слуцька та інші) свідчить про те, що на цьому етапі у вітчизняній педагогіці особливу увагу приділяли дослідженням дидактичних і психологічних засад використання мультимедійних засобів, які на той час стали невід'ємною частиною процесу шкільної освіти (використання фільмів і телепередач, діафільмів, звукозаписів). З'ясовано, що на цьому етапі здійснюються численні наукові дослідження, спрямовані на вивчення різних аспектів проблеми, зокрема методики використання МЗН у навчальному процесі загальноосвітніх шкіл при вивченні окремих шкільних предметів (Г. Абрамова, В. Волинський, О. Міхнушов, Т. Пирогова, Л. Прессман, Б. Сладкевич, З. Шалік, Н. Шахмаєв); вимог до мультимедійних засобів навчання (Б. Баєв, О. Глушкова).

Установлено, що на досліджуваному етапі були зроблені перші спроби використання комп'ютерів у навчальному процесі вітчизняної школи. Попри те, що ці спроби мали епізодичний характер, це, як дає підстави стверджувати аналіз наукових джерел (В. Биков, О. Кухар, Г. Науменко, О. Осадчук, Е. Савич, З. Слепкань, М. Шкиль та інші), дало значний поштовх для подальшого розвитку цього напрямку в освіті. Крім того, позитивні результати перших спроб застосування комп'ютерних програм у навчанні сприяли приверненню уваги до цієї галузі не лише освітянського загалу, але й держави. У цей час розпочинаються дослідження, спрямовані на вивчення проблем взаємодії людини й комп'ютера (О. Войскунський, Г. Леонова, С. Сергієнко, Ю. Стрелков).

Основним недоліком цього періоду було використання МЗН як обов'язкового елемента уроків без достатнього науково-методичного забезпечення, що часто призводило до формалізації застосування досліджуваних засобів навчання і, як наслідок, до зниження їх ефективності.

Третій етап (друга половина 80-х – 90-ті рр. ХХ ст.) схарактеризовано як етап обґрунтування науково-методичних засад використання в загальноосвітній школі мультимедійних засобів навчання, який пов'язаний із поширенням запровадження в шкільну практику МЗН нового покоління (комп'ютерів).

Установлено, що протягом цього етапу йшли активні пошуки нових шляхів реалізації програми комп'ютеризації загальноосвітньої школи, що знайшло своє відображення в змісті освіти: активно розроблялися нові форми, методи та засоби

навчання (комп'ютерна підтримка, комп'ютерні програми, електронні підручники); ґрунтовно досліджувалися психолого-педагогічні проблеми використання комп'ютерів у навчальному процесі, а також питання комплексного використання МЗН; з'являлися перші комп'ютеризовані класи.

З'ясовано, що в цей час особливу увагу науковці приділяли дослідженню питань, пов'язаних із застосуванням комп'ютерних засобів навчання. Зокрема дидактичні та методичні аспекти зазначеної проблеми було розглянуто в працях Б. Гершунського, А. Єршова, А. Кайміна, Ю. Машбиця, В. Монахова, Є. Маргуліса, Й. Рівкінда, Н. Садовської й інших; спроби класифікувати комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання було здійснено Б. Гершунським, Ю. Машбиць, І. Робертом; психолого-педагогічні проблеми комп'ютеризації навчального процесу вивчали О. Леонт'єв, В. Ляудіс, Л. Проколієнко, О. Тихомиров, Н. Тализіна й інші; питання формування інформаційної культури вчителя досліджував М. Жалдак; питання формування основ інформаційної культури учнів теоретично осмислювали І. Демакова, О. Єршов, М. Жамкочан, В. Монахов, А. Каймін та інші).

У дисертації доведено, що на цьому етапі відбулася реформа загальноосвітньої й професійної школи з метою озброєння учнів знаннями та навичками використання сучасної обчислювальної техніки, а також забезпечення широкого застосування комп'ютерів у навчальному процесі. Для цього створювалися спеціальні шкільні та міжшкільні кабінети, було впроваджено в усі навчальні заклади курс «Основи інформатики та обчислювальної техніки», здійснювалася підготовка вчителів для викладання цього предмета.

З'ясовано, що на цьому етапі процес комп'ютеризації загальноосвітніх шкіл набув бурхливого характеру. Визначальну науково-методичну й організаційно-технологічну роль у цей час відіграв проект «Пілотні школи», у межах якого відбулися перші поставки комп'ютерних класів. Проте в 1994 р. державне замовлення на виготовлення й поставки навчальних комп'ютерних комплексів в освіту було зірвано й централізоване виділення коштів для освіти на придбання комп'ютерних засобів не відбувалося. Тільки після прийняття в 1998 р. Закону України «Про концепцію Національної програми інформатизації» було відновлено централізоване оснащення загальноосвітніх шкіл комп'ютерним обладнанням. Отже, на межі третього тисячоліття виник значний розрив між теоретичним обґрунтуванням дидактичних засад застосування МЗН і розробкою його науково-методичного й організаційного забезпечення в практиці школи.

У другому розділі **«Досвід використання мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі»** на підставі вивчення архівних джерел, наукової літератури, педагогічної преси узагальнено досвід використання мультимедійних засобів у навчальному процесі загальноосвітньої школи, проаналізовано відповідно до визначених етапів основні напрями його реалізації, накреслено перспективи використання прогресивного досвіду використання МЗН за сучасних умов.

Аналіз архівної (протоколи засідань педагогічних рад і звіти про роботу шкіл, методичні рекомендації відділів освіти, інститутів підвищення кваліфікації

вчителів), психолого-педагогічної спадщини (М. Богатов, А. Гельмонт, В. Євдокимов, С. Єрьомін, Р. Зарайська, С. Кугель, В. Кузьменко, В. Марахов, М. Марков, Т. Слуцька, Н. Тализіна, О. Тихомиров, Т. Фінеган та інші) дав підстави стверджувати, що використання МЗН здійснювалось у таких основних *напрямах*: у процесі вивчення шкільних предметів (природничо-математичного, гуманітарного циклу; трудового навчання); під час різноманітної позакласної й позашкільної роботи школярів (гуртки, факультативи, екскурсії тощо).

Установлено, що основними *методами* використання мультимедійних засобів у навчальному процесі були: демонстрація матеріалу без пояснень учителя; демонстрація матеріалу в поєднанні з поясненнями вчителя; фрагментарна демонстрація матеріалу в поєднанні з поясненнями вчителя.

Проведене дослідження дозволило визначити, що МЗН на уроках використовувалися з метою вивчення нового матеріалу для кращого, повнішого розкриття теми; повторення навчального матеріалу; для активізації роботи учнів; закріплення навчального матеріалу; самостійного вивчення учнями всієї теми уроку; під час опитування учнів.

Установлено, що розвиток мультимедійних засобів нового покоління (комп'ютерів) у навчальному процесі загальноосвітньої школи був активізований шляхом запровадження курсу «Основи інформатики та обчислювальної техніки» (1986 р.). Цей курс був спрямований на формування в учнів комп'ютерної грамотності. Важливою особливістю нового курсу, методики й організації навчального процесу при його вивченні була робота учнів з комп'ютером на кожному уроці інформатики. На підставі вивчення наукової літератури (О. Брудно, А. Гіглавий, Л. Каплан, В. Ледньов, В. Монахов та інші) з'ясовано, що основними формами й методами роботи з комп'ютером на уроці були: *демонстрація* (роботу з комп'ютером веде вчитель, учні або спостерігають за діями вчителя через демонстраційний екран, або відтворюють ці дії на своїх робочих місцях); *лабораторна робота* (виконання учнями нетривалої самостійної, але синхронної роботи з навчальними програмними засобами, спрямованої на засвоєння, закріплення матеріалу, який було пояснено вчителем, або на перевірку засвоєння знань чи операційної навички); *практикум* (виконання тривалої самостійної роботи з комп'ютером протягом 1 – 2 уроків за індивідуальним завданням).

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що в досліджуваний період набули розвитку форми й методи контролю з використанням МЗН (програмований, комп'ютеризований контроль).

Поширеним способом використання МЗН (як на уроці, так і в позакласній роботі) виявилися телевізійні передачі, що були розраховані на певний вік учнів і за змістом відповідали навчальній програмі того або іншого класу. За допомогою цих передач досягалися такі цілі й завдання: допомога учням у підготовці домашніх завдань або в повторенні навчального матеріалу (телевізійні уроки); ознайомлення з основами виробництва (телевізійні екскурсії на підприємства); розширення знань в окремих наукових галузях (телепередача «Хочу все знати»).

Варто зауважити, що аналіз науково-педагогічних джерел і періодичних видань (М. Богатов, Р. Запрудська, Л. Квенцель, М. Коба, В. Кубицький та інші) дає підстави стверджувати: у досліджуваній період застосування МЗН у позакласній роботі школярів (під час проведення теоретичних конференцій, тематичних вечорів, екскурсій на підприємства, відвідування планетарію тощо) набуло більшого поширення, ніж на уроках. Здебільшого це пояснювалося тим, що в школах не було забезпечено належного технічного обладнання кабінетів. Саме цим був зумовлений і активний розвиток у другій половині 80-х років ХХ століття позашкільних форм формування комп'ютерної грамотності учнів (факультативні заняття та гурткова робота з ЕОМ, клуби «Комп'ютер», виробнича практика школярів за спеціальностями, що пов'язані з ЕОМ і мікропроцесорною технікою).

Використанню мультимедійних засобів у навчальному процесі загальноосвітньої школи досліджуваного періоду сприяло створення спеціально оснащених кабінетів у школах, у тому числі лінгафонних; автоматизованих і комп'ютерних класів, що дало можливість збагатити арсенал способів використання МЗН, урізноманітнити види самостійної роботи учнів тощо.

Вивчення архівних джерел, психолого-педагогічної спадщини (З. Аболіхіна, Л. Прессман, О. Русько, В. Сичов, Б. Сладкевич) дало можливість дійти висновку, що в досліджуваній період велику роль у розвитку МЗН у загальноосвітній школі відіграло підвищення рівня професійної компетентності вчителів щодо їх використання. На це було спрямовано: обговорення питань застосування МЗН в загальноосвітній школі на сторінках періодичних видань, а також під час педагогічних науково-методичних семінарів, читань, нарад, з'їздів, наукових конференцій; курси підвищення кваліфікації вчителів; випуск науково-методичної літератури для вчителів; науково-методична діяльність шкільних педагогічних рад, під час засідань яких актуалізувалося широке коло питань щодо підвищення ефективності використання МЗН. З'ясовано, що важливу місію в удосконаленні компетентності вчителів у сфері використання МЗН відіграли створені в 50-х – 60-х рр. ХХ ст. при міських інститутах удосконалення вчителів кабінети навчального кіно, які було обладнано кіноапаратами для звукового й німого кіно, епідіаскопами, проєкційними ліхтарями, фільмоскопами, магнітофоном для запису лекцій.

Проведене дослідження дозволило визначити *перспективи* подальшого розвитку мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі: забезпечення матеріальної та науково-методичної бази для використання МЗН (оновлення обладнання комп'ютерних класів і кабінетів, що в змозі забезпечити використання інноваційних інформаційних технологій; розробка електронних підручників, комп'ютерних навчальних програм і методичних рекомендацій для вчителів щодо використання МЗН); дотримання обґрунтованих у сучасній педагогіці вимог до використання МЗН у загальноосвітній школі (психологічних, педагогічних, санітарно-гігієнічних) та подальше їх удосконалення; створення якісно нових умов для реалізації творчого потенціалу учнів завдяки доступу до електронних бібліотек, навчальних, наукових та інших культурно та соціально

значущих ресурсів мережі Інтернет; підвищення кваліфікації вчителів шляхом проведення проблемно-тематичних курсів із питань використання МЗН на окремих шкільних предметах (надання методичної допомоги з питань впровадження й апробації мультимедійних засобів у навчальний процес загальноосвітніх шкіл; проведення конференцій, тренінгів, семінарів на базі як науково-методичних інститутів післядипломної освіти, так і шкіл передового педагогічного досвіду).

Узагальнення результатів історико-педагогічного пошуку, аналіз джерельної бази дає підстави зробити такі **висновки**:

1. У дисертації відповідно до мети й завдань дослідження простежено розвиток ідеї використання МЗН в загальноосвітній школі України другої половини ХХ століття та представлено його у вигляді ретроспективного аналізу теоретичних питань і досвіду.

1.1. Установлено, що розвиток ідеї використання мультимедійних засобів у процесі навчання пов'язаний із генезисом осмислення проблеми унаочнення навчального процесу, розвитку якої сприяли: праці давніх філософів, дослідження педагогів-гуманістів епохи Відродження, Нового часу; обґрунтуванням вченими (психологами, педагогами) значущості МЗН для підвищення ефективності навчання школярів.

1.2. З'ясовано, що передумовами розвитку МЗН у загальноосвітній школі було винайдення «чарівного ліхтаря», фотографії, телеграфу, телефону, радіо та кінематографу, багатофункціональних обчислювальних машин.

2. З урахуванням особливостей соціально-політичного, економічного й культурного розвитку країни, державної освітньої політики; досягнень науково-технічного прогресу; психолого-педагогічних вимог до використання МЗН обґрунтовано й схарактеризовано основні етапи розвитку ідеї використання МЗН у вітчизняній педагогіці досліджуваного періоду: друга половина 50-х – 60-ті рр.; 70-ті – перша половина 80-х рр.; друга половина 80-х – 90-ті рр. ХХ століття.

Установлено, що розробкою питань МЗН школярів як педагогічної проблеми позначений *перший етап* (друга половина 50-х – 60-ті рр. ХХ ст.), якому були притаманні: звернення вчених (педагогів, психологів) до дослідження проблеми МЗН, широке обговорення досвіду використання мультимедійних засобів у навчальному процесі загальноосвітньої школи на сторінках наукових періодичних видань; започаткування кабінетної системи, що сприяло більш ефективному використанню МЗН у школі; пошуки підвищення ефективності МЗН, розширення їх можливостей за рахунок застосування нових досягнень науково-технічного прогресу, що привели до розробки ідей використання навчальних машин в освітньому процесі школи, які стали передумовою створення автоматизованих навчальних класів.

Другий етап (70-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.) вирізняється закріпленням у науці самої категорії «мультимедійні засоби навчання»; поглибленням теоретичних розробок питань МЗН (визначаються функції МЗН, вимоги до їх застосування в загальноосвітній школі; роль і місце МЗН у структурі уроку; обґрунтовуються умови використання МЗН) та науково-методичного

забезпечення їх використання у практиці загальноосвітньої школи; першими спробами застосування електронних МЗН. Разом із тим в освітній практиці спостерігається домінування застарілих МЗН, недостатнє використання їх дидактичного потенціалу.

Третій етап (друга половина 80-х – 90-ті рр. ХХ ст.) характеризується суттєвим розширенням досліджень МЗН, що було пов'язане з упровадженням у шкільну практику МЗН нового покоління (комп'ютерів), створенням комп'ютерних класів; активізацією теоретичних розробок, спрямованих на забезпечення комп'ютеризації загальноосвітньої школи; введенням нового шкільного предмета «Основи інформатики та обчислювальної техніки», розробкою комп'ютерних навчальних програм, створенням електронних підручників і методичних рекомендацій щодо їх використання; визначенням ергономічних вимог до МЗН з метою запобігання стомлюваності й перенавантаженню учнів на уроках із використанням мультимедійних засобів, уникненню негативного впливу електромагнітного випромінювання на організм.

3. Узагальнено досвід використання МЗН у загальноосвітній школі України в другій половині ХХ століття за такими основними напрямками: у процесі вивчення шкільних предметів (природничо-математичного, гуманітарного циклу; трудового навчання), а також під час різноманітної позакласної й позашкільної роботи школярів (гуртки, факультативи, екскурсії тощо).

Установлено, що основними методами застосування МЗН на уроці були: демонстрація матеріалу без пояснень учителя; демонстрація матеріалу в поєднанні з поясненнями вчителя; фрагментарна демонстрація матеріалу в поєднанні з поясненнями вчителя.

З'ясовано, що в досліджуваній період набули розвитку й поширення форми та методи нетрадиційного контролю із використанням МЗН (програмований, комп'ютеризований контроль).

4. Доведено, що теоретичний доробок і практичний досвід застосування МЗН у загальноосвітній школі досліджуваного періоду можуть бути творчо використані для оптимізації й удосконалення навчального процесу школярів за сучасних умов (забезпечення навчальних кабінетів необхідною матеріально-технічною та науково-методичною базою; комплексне використання МЗН; відновлення навчальних телевізійних програм).

Проведене дослідження дало можливість окреслити перспективи подальшого розвитку мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі: забезпечення матеріальної та науково-методичної бази для використання МЗН; дотримання обґрунтованих у сучасній педагогіці вимог до використання МЗН у загальноосвітній школі та подальше їх удосконалення; створення якісно нових умов для реалізації творчого потенціалу учнів завдяки доступу до електронних бібліотек, навчальних, наукових та інших культурно й соціально значущих ресурсів мережі Інтернет; підвищення кваліфікації вчителів шляхом проведення проблемно-тематичних курсів із питань використання МЗН на окремих шкільних предметах.

Проведене дослідження не вичерпує багатоаспектної проблеми використання мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі. Предметом подальшого вивчення можуть бути такі проблеми, як умови використання МЗН у сучасній школі, використання МЗН у процесі навчання обдарованих/невстигаючих дітей, використання МЗН у процесі викладання окремих дисциплін.

Основні результати дисертаційного дослідження відображено в таких публікаціях:

I. Статті в наукових фахових виданнях:

1. Міщенко О. А. Сутність мультимедійних технологій навчання / О. А. Міщенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. – Х. : Харк. держ. акад. дизайну та мистецтв, 2006. – № 3. – С. 69 – 71.

2. Міщенко О. А. Психолого-педагогічні проблеми мультимедійного навчання / О. А. Міщенко // Імідж сучасного педагога : зб. наук. праць. – Полтава, 2006. – № 3 – 4 (62 – 63). – С. 102 – 104.

3. Міщенко О. А. Специфіка використання мультимедійних технологій у навчанні іноземних мов у загальноосвітніх школах України / О. А. Міщенко // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Х. : Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2006. – № 30. – С. 28 – 33.

4. Міщенко О. А. Етапи розвитку мультимедійних засобів навчання в зарубіжній педагогіці / О. А. Міщенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Запорізький обл. ін-т післядипломної пед. освіти, 2007. – № 42. – С. 266 – 270.

5. Міщенко О. А. Етапи розвитку мультимедійних засобів навчання в українській педагогіці / О. А. Міщенко // Педагогічні умови формування професійної спрямованості майбутніх фахівців : зб. наук. праць – Х. : Стиль Іздат, 2007. – С. 89 – 95.

6. Міщенко О. А. Нормативно-правове забезпечення впровадження мультимедійних засобів навчання в загальноосвітні школи України у другій половині ХХ століття / О. А. Міщенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Запорізький обласний ін-т післядипломної пед. освіти, 2007. – № 44. – С. 280 – 283.

7. Міщенко О. А. Вимоги щодо використання мультимедійних засобів у навчально-виховному процесі / О. А. Міщенко // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. – Слов'янськ : Слов'янський державний педагогічний університет, 2009. – С. 240 – 244.

II. Матеріали науково-практичних конференцій:

8. Міщенко О. А. Роль мультимедійних технологій у навчанні іноземної мови / О. А. Міщенко // Матеріали III наук.-практ. конф. молодих учених [«Методологія сучасних наукових досліджень»], (Харків, 1 – 20 травня 2006 р.) ;

М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Х. : Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2006. – С. 56.

9. Міщенко О. А. Використання мультимедійних технологій у навчально-виховному процесі школи / О. А. Міщенко / Зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф. [«Гуманізм та освіта»], (Вінниця, 19 – 21 вересня 2006 р.) ; М-во освіти і науки України, Академія пед. наук України, Вінницький нац. тех. ун-т, Університет ЄВЛЄ (Швеція), 2006. – С. 380 – 381.

10. Міщенко О. А. Переваги та недоліки дистанційної освіти / О. А. Міщенко // Матеріали наукової конференції викладачів та аспірантів кафедри загальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків 15 – 17 травня 2007 р.) ; М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Х. : Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2007. – С.44 – 46.

11. Міщенко О. А. Види мультимедійних засобів навчання / О. А. Міщенко // Матеріали за 4-а міжнародна научна практична конференція [«Научні дні – 2008»], (Софія, 1 – 15 април 2008 г.). – Софія : Бял ГРАД-БГ ООД, 2008. – С. 31 – 33.

12. Міщенко О. А. Умови використання мультимедійних засобів навчання в загальноосвітніх школах України / О. А. Міщенко // Матеріали наукової конференції викладачів та аспірантів кафедри загальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, 17 – 18 червня 2008 р.) ; М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Х. : Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2008. – С. 34 – 35.

13. Міщенко О. А. Розвиток творчого мислення учнів мультимедійними засобами навчання / О. А. Міщенко // Materiály IV mezinárodní vědecko – praktická conference [«Evropská věda XXI století – 2008»], (Praha, 16 – 31 května 2008 r.). – Praha : Publishing House «Education and Science» s. r. o., 2008. – С. 17 – 19.

14. Міщенко О. А. Основні функції мультимедійних засобів навчання / О. А. Міщенко // Materialy V międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji [«Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2009»], (Praha, 7 – 15 czerwca 2009 r.) – Praha : Publishing House «Education and Science» s. r. o., 2009. – С. 37 – 39.

АНОТАЦІЇ

Міщенко О.А. Розвиток мультимедійних засобів навчання в загальноосвітній школі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2010.

У дисертації представлено цілісне дослідження розвитку мультимедійних засобів навчання (МЗН) в загальноосвітній школі України другої половини ХХ століття. Розкрито витоки ідей МЗН у світовій педагогічній думці й передумови використання МЗН у шкільній практиці; визначено й обґрунтовано етапи розвитку МЗН в загальноосвітніх школах у другій половині ХХ століття (друга половина 50-х – 60-ті рр. ХХ ст. – етап постановки питань застосування

аудіовізуальних засобів навчання в загальноосвітній школі як педагогічної проблеми; 70-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст. – етап інтенсифікації вивчення теоретичних питань МЗН, комплексного використання різних видів МЗН і перших спроб застосування в загальноосвітній школі комп'ютерної техніки; друга половина 80-х – 90-ті рр. ХХ ст. – етап обґрунтування науково-методичних засад використання в загальноосвітній школі МЗН, який пов'язаний із поширенням запровадження в шкільну практику МЗН нового покоління (комп'ютерів). Узагальнено досвід (напрями, форми, методи) застосування МЗН у шкільній практиці в розглядуваний період, окреслено можливості його творчого використання в сучасній школі та визначено перспективи розвитку досліджуваної проблеми.

Ключові слова: мультимедійний засіб, навчальний процес, загальноосвітня школа, розвиток, етап, перспектива.

Мищенко О.А. Развитие мультимедийных средств обучения в общеобразовательной школе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды. – Харьков, 2010.

В результате научного поиска установлено, что согласно этимологическому происхождению термин «мультимедийные средства обучения» связан с термином «мультимедиа» (от лат. «multi» – «много», «более чем один»; «media» – «средства коммуникации»), который появился в 70-х гг. ХХ века и определялся как целенаправленно подобранный комплекс дидактических материалов, составляющий необходимые и существенные элементы занятий.

Обобщение взглядов разных ученых (Г. Кедрович, П. Коллин, А. Осин и др.) позволило в диссертации *мультимедийные средства обучения* определить как соединение разных способов коммуникации, разных медиа, то есть как совокупность аудиовизуальных средств (текстов, телевидения, аудио- и видеопродукции, компьютерных технологий), которые позволяют гибко управлять потоками разной информации. Таким образом, мультимедийные средства обучения обеспечивают разнообразные виды учебной деятельности, которая базируется на комплексном использовании различных типов информационных процессов.

В ходе исследования выявлено, что идеи использования мультимедийных средств в процессе обучения связаны с генезисом воззрений на проблему наглядности в обучении, развитию которых способствовали труды античных философов, исследования педагогов-гуманистов эпохи Возрождения, Нового времени, и обоснованием учеными значимости мультимедийных средств для повышения эффективности обучения школьников.

Установлено, что предпосылками для развития мультимедийных средств обучения в школе были изобретения «волшебного фонаря», фотографии, телеграфа, телефона, радио и кинематографа, ЭВМ.

С учетом особенностей социально-политического, экономического и культурного развития страны, государственной политики в области образования, достижений научно-технического прогресса, психолого-педагогических требований к использованию мультимедийных средств обучения обоснованы и определены основные этапы развития теории и практики использования мультимедийных средств обучения в отечественной педагогике исследуемого периода: вторая половина 50-х – 60-е гг. XX в.; 70-е – первая половина 80-х гг. XX в.; вторая половина 80-х – 90-е гг. XX в.

Первый этап (вторая половина 50-х – 60-е гг. XX в.) характеризуется обращением психологов и педагогов к исследованию проблемы аудиовизуальных средств обучения, обсуждением опыта их использования на страницах научных периодических изданий; установлением кабинетной системы, что способствовало более эффективному использованию аудиовизуальных средств обучения в школе; поиском путей расширения их возможностей за счет использования новых достижений научно-технического прогресса, что привело к разработке идей использования обучающих машин в учебном процессе школы, которые стали предпосылкой для создания автоматизированных учебных классов. Второй этап (70-е – вторая половина 80-х гг. XX ст.) характеризуется, с одной стороны, утверждением самой категории «мультимедийные средства обучения»; интенсификацией теоретических разработок проблемы использования мультимедийных средств в процессе обучения и научно-методическим обеспечением их использования в практике школы, с другой, – недостаточным использованием потенциала мультимедийных средств обучения на практике. Третий этап (вторая половина 80-х – 90-е гг. XX ст.) характеризуется интенсификацией исследований проблем использования мультимедийных средств в связи с широким внедрением в практику школ мультимедийных средств нового поколения (компьютеров), созданием компьютерных классов; активизацией теоретических разработок, направленных на обеспечение процесса компьютеризации общеобразовательных школ; введением нового школьного предмета «Основы информатики и вычислительной техники»; разработкой компьютерных обучающих программ; созданием электронных учебников и методических рекомендаций по их использованию; разработкой эргономических требований к мультимедийным средствам с целью предотвращения утомляемости и перегруженности учеников на уроках с использованием мультимедийных средств, негативного влияния электромагнитного излучения на организм.

В диссертации обобщен опыт использования мультимедийных средств обучения в школьной практике изучаемого периода в процессе изучения предметов естественно-математического, гуманитарного циклов, а также трудового обучения; во время разнообразной внеклассной и внешкольной работы учеников (кружки, факультативы, экскурсии).

Выявлены перспективы дальнейшего развития мультимедийных средств обучения в общеобразовательной школе: обеспечение школ материальной и научно-методической базой для использования мультимедийных средств в учебном процессе; соблюдение обоснованных в современной педагогике

требований (психологических, педагогических, эргономических) к использованию мультимедийных средств в общеобразовательной школе и дальнейшее их усовершенствование; создание качественно новых условий для реализации творческого потенциала учеников благодаря доступу к электронным библиотекам, учебным, научным и другим культурно и социально значимым ресурсам сети Интернет; повышение квалификации учителей путем проведения проблемно-тематических курсов по вопросам использования мультимедийных средств при изучении отдельных предметов школьного цикла.

Ключевые слова: мультимедийное средство, учебный процесс, общеобразовательная школа, развитие, этап, перспектива.

Mishchenko O.A. Development of multimedia tutorials at secondary school.
– Manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Science, speciality 13.00.09 – Theory of Studying. – Kharkiv G.S. Skovoroda National Pedagogical University. – Kharkiv, 2010.

A historical retrospective analysis of development of multimedia tutorials at secondary school of Ukraine in the second half of the XX century is carried out in the dissertation. The backgrounds of usage of multimedia tutorials in educational process of secondary school are revealed, the main stages in the development of theory and practice of usage of multimedia tutorials at secondary school in the second half of the XX century are grounded (the second half of 50-s – 60-s of the XX century – the stage of statement of questions of usage of audio-visual aids in educational process of secondary school as a pedagogical problem; 70-s – the first half of 80-s of the XX century – the stage of intensification of the development of theoretical ideas of usage of multimedia tutorials, multiple usage of different kinds of multimedia tutorials at secondary school; the second half of 80s – 90s of the XX century – the stage of substantiation of methodological concepts of usage of multimedia tutorials at secondary school which is connected with spreading of introduction of multimedia tutorials of a new generation (computers). The experience (directions, forms, methods) of usage of multimedia tutorials in educational process of secondary school in period under review is defined and scrutinized. The main perspectives in the development of multimedia tutorials and possibilities of their creative usage in modern school are substantiated.

Key words: multimedia tutorial, educational process, secondary school, development, stage, perspective.